

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕМПАТІЇ У ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Кононова Марина Миколаївна,

Доктор психологічних наук,
доцент кафедри психології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

Карпенко Анна Олександрівна

Магістрантка другого курсу
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

У психологічній науці поняття емпатії трактується як особливий вид людської чуттєвості до емоційного стану й переживань (радості, любові, дружби, симпатії, болю, горя, тривоги, ненависті) інших людей, що виявляється в прагненні надавати їм допомогу і підтримку (І. Лазарева, К. Роджерс). Розвиток емпатії супроводжує особистісне зростання і взаємообумовлюється пізнанням особистістю своїх почуттів, своєї унікальності й індивідуальності, що й уможливує появу гуманістично-ціннісного відношення до інших (А. Адлер, Л. Божович, Т. Гаврилова, Д. Келлі, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм).

В основі феномену емпатії, по-перше, лежать емоції, які завжди супроводжуються відповідними зовнішніми (рухи, пози, міміка, інтонації мовлення тощо) або внутрішніми проявами (зміна серцебиття, дихання, артеріального тиску, роботи ендокринних залоз, органів травлення та виділення). У динаміці емоційного процесу виділяють емоційне збудження (зростання або сповільнення збудливості, швидкості та інтенсивності протікання психічних, моторних та вегетативних процесів), суб'єктивний знак емоції щодо даної ситуації (позитивна, негативна), ступінь контролю емоції (зберігається чи практично неможливий). З науково-теоретичної точки зору (Л. Виготський) переживання емоцій стає мотивом поведінки людини, основним механізмом її соціалізації, воно завжди поєднується з особистим ставленням до явища, яке сприймається та розуміється [2].

По-друге, складовими емпатії є почуття, які характеризують придбане стійке емоційне ставлення людини до конкретних явищ дійсності, що стають значимими для неї [1; 6]. Вони формуються як під впливом розвитку індивідуальної свідомості, так і під впливом конкретних соціальних умов, виховних впливів близького оточення (сім'ї, школи), мистецтва. З огляду на це, емпатію найчастіше інтерпретують як продукт життєвого досвіду та соціалізації особистості, в процесі якої особистість оволодіває вмінням розуміти й виражати власні емоції та почуття (головно завдяки експресії обличчя й мовлення), а на основі цього – емоційно приймати й усвідомлювати, розпізнавати різноманітні

форми й відтінки виразу переживань іншої людини, вчиться уявляти себе в соціальній позиції іншого і передбачати його реакції [1; 6].

Важливими формами емпатії є співпереживання і співчуття. З точки зору інтегративного підходу (В. Бойко, Т. Гаврилова, О. Обозов, К. Роджерс, В. Юсупова) основними складовими емпатії дослідники вважають: емоційний (співучасть у переживаннях), когнітивний (прогнозування поведінки іншого), поведінковий (безкорислива допомога іншому), комунікативний (передача свого розуміння переживань іншої людини) компоненти [4].

Л. Журавльова вказує, що відображення емпатійних переживань та їх трансформація може бути різної міри складності і відбуватися на неусвідомленому (фізіологічному), частково усвідомленому (психофізіологічному), усвідомленому (соціопсихологічному) і надсвідомому (духовному) рівнях [3]. Механізм емпатії хоч і подібний до механізму ідентифікації, але ототожнення себе з іншими людьми не передбачає. Тобто людина може поставити себе на місце іншого і подивитися на ситуацію, ніби збоку, але при цьому зберігає власну лінію поведінки [5].

У залежності від особливостей вияву, емпатію поділяють на емоційну, когнітивну, предикативну, естетичну, а за відношенням до об'єкта емпатії емпатичні переживання можуть бути адекватними й неадекватними [3].

Аналіз наукових джерел доводить, що недостатня реалізація емпатійності людини по відношенню до внутрішнього світу партнера зумовлює дестабілізацію міжособистісних відносин й адаптації в різних сферах життєдіяльності (ігровій, побутовій, навчальній, професійній) як у звичайних, так і в екстремальних умовах. З огляду на складність та актуальність проблеми розвитку емпатії в сучасній молоді стосовно суб'єктів та об'єктів навколишнього світу, зазначена тематика статті потребує розширеного вивчення значення цього феномену в розвитку дитячо-батьківських стосунків, а також окреслення емпіричних аспектів їх вияву.

Список літератури

1. Вербина Г. Г. Психология эмоций: учеб. пособие. Чуваш, ун-т. Чебоксары, 2008. 308 с.
2. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. Москва: Смысл-Эксмо, 2003. 512 с.
3. Журавльова Л. П. Психология емпатії: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.
4. Мащенок А. О. Взаємозв'язок емпатії та психологічного благополуччя у майбутніх психологів. *Молодий вчений*. 2016. № 4. С. 459-462. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_112
5. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник : у 2-х кн. Кн.1. Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ: Либідь, 2004. 576 с.
6. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / [под общ. ред. О. В. Овчинникова]. Москва: Прогресс, 1998. 392 с.